

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Theodor Wiegand unter Mitwirkung von *Konrad Boese*, *Hippolyte Delehaye* s. J., *Hubert Knackfuss*, *Friedrich Krischen*, *Karl Lyncker*, *Walther von Marées*, *Oskar Wulff*. *Der Latmos* Mit 10 Tafeln, 6 Beilagen und 127 Abbildungen im Text. Berlin. Druck und Verlag von Georg Reimer. 1913. Bds. 4er Bd. X, 280.

Ἡ ἐν ἔτει 1885 ἐκ κώδικος τῆς βιβλιοθήκης τῆς Βιέννης ἐν τῷ τετάρτῳ τόμῳ τῶν *Acta et Diplomata* τῶν Miklosich καὶ Müller ἐκδόσις σειρᾶς ὄλης ἐγγράφων, εἰς ἃ προσετέθησαν εἰτα τῇ 1890 ἄλλα πολλὰ κατ' ἀπόγραφα τοῦ Ἰωάννου Σακκελίωνος ἐκ τῶν ἀρχείων τῆς Πάτμου, ἐγνώρισαν εἰς τοὺς περὶ τοῦ μοναστικοῦ βίου τῶν βυζαντικῶν χρόνων ἐνδιαφερομένους, ὅτι ἐν τῇ κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ὄρει τοῦ Λάτρου ἢ Λάτρου, τῇ Λάτμῳ τῶν ἀρχαίων, ἔπρεπε νὰ ἀναζητήσωμεν ἴδιον κόσμον μοναστηρίων καὶ ἀναχωρητηρίων ἀνάλογον πρὸς τὴν τῆς ὀρεινῆς Νιτρίας, τοῦ Σινᾶ, τῶν Ἱεροσολύμων, τοῦ Ἁγίου ὄρους καὶ τῶν Μετεώρων. Τὴν γνώμην δὲ ταύτην εἶχεν ἐπιρρώσει ἡ ὑπὸ τοῦ Σακκελίωνος τῇ 1884 ἐκ κώδικος πατμιακοῦ ἐκδόσις τοῦ βίου τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1101 ἡγουμένου τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς ὀσίου Χριστοδοῦλου, τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου μητροπολίτου Ῥόδου γεγραμμένου καὶ ἄλλων τινῶν ἀγιογραφικῶν κειμένων. Αἱ πηγαὶ δ' αὗται ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τὸν ἐκ τῶν Βολλανδισκῶν πατέρων τῆς Βελγικῆς κ. Ἱππόλυτον Delehaye νὰ πραγματευθῇ τὰ κατὰ τὰς μονὰς τοῦ ὄρους Λάτμου ἐν τοῖς Προλεγομένοις τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντος βίου τοῦ ὀσίου Παύλου ¹.

Οὕτως ἀνεγνωρίσθη μὲν ἡ σημασία τῶν μονῶν ἐκεῖνων καὶ τῶν εἰς αὐτάς ἀναφερομένων ἐγγράφων, ἀλλ' ὑπελείπετο ἡ ἐξ αὐτῶν δυναμένη νὰ ἀφορμηθῇ τοπογραφικὴ, καλλιτεχνικὴ καὶ ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα, ἣτις θὰ ἠδύνατο οὐ μόνον τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν τοῦ Λάτμου καὶ τῶν ἐπ' αὐτοῦ μονῶν νὰ διαφωτίσῃ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τοπογραφίαν τῆς ἀρχαίας Καρίας ἐν μέρει νὰ συμβάλῃ. Τοῦ ἔργου δὲ τούτου ἡ ἐπιχείρησις κατέστη ἐπιβλητικωτέρα καὶ εὐχερεστερά ἐν συν-

¹ *Analecta Bollandiana* Τόμ. ΙΑ' (1892) σ. 1 κ. ἑ.

δυσκωμή πρὸς τὰς εἰς τὴν Μίλητον ἀναφεραμένας ἀρχαιολογικὰς ἀνακαυφὰς καὶ ἐρευνας τὰς ἐπιχειρηθείσας ἀπὸ τοῦ 1899 ὑπὸ τῶν ἐν Βερολίνῃ βασιλικῶν μουσείων καὶ διευθυνομένων ὑπὸ τοῦ κ. Θεοδώρου Wiegand.

Τὰ πορίσματα τῶν περὶ τοῦ Λάτμου ἐρευνῶν περιλαμβάνει ὁ ἐνταῦθα ἀγγελλόμενος τόμος, ὀφειλόμενος εἰς τὸν κάλαμον τοῦ κ. Wiegand καὶ τῶν ἐν τῇ ἐπικεφαλίδι συνεργατῶν αὐτοῦ. Ἄλλὰ λέγοντες κάλαμον καὶ συγγραφὴν μόλις που ἐκφράζομεν τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς ταλαιπωρίας τῶν πλείστων συνεργατῶν τὰς μέχρις ἐθελουσίας πολυτάκως ἐξικνουμένας καὶ τοὺς κινδύνους, οὓς ἐδέγησε νὰ ὑποστώσι πρὸς ἐξερευνησιν τοῦ ὄρους, δυσπροσίτου καὶ ἀπατήτου, ἀνύδρου καὶ κινδυνώδους διὰ τε τὰς ἀπορρωγὰς πέτρας καὶ παντοῖα ἄλλα θεινὰ, ἐν οἷς καὶ ἡ ἐπίσκεψις ἐνίοτε τῶν ἐρευνητῶν ὑπὸ τῶν ἐν τῇ ὄρει ἐνδιατιμμένων ἀρκτων. Καὶ πάνθηρες δέ, ὧν γίνεται μείζω ἐν τινι τῶν μεσαιωνικῶν πηγῶν, δὲν λείπουν σήμερον ἀκόμη ἀπὸ τοῦ Λάτμου συμφώνως πρὸς τὴν μαρτυρίαν τοῦ κ. Wiegand.

Καρπὸς τῶν τοιούτων ἐνδελεχῶν καὶ κοπιωδεστάτων ἐρευνῶν εἶνε ἡ ὑπὸ πᾶσαν ἐποψιν ἐξερευνησίς τῶν κατὰ τὸ μοναστικὸν ὄρος, ὅπερ εὐρέθη κατάμεστον βυζαντιακῶν τειχῶν, μονῶν ἡρειπωμένων, ἡσυχαστηρίων καὶ ἀντρων καταγράφων. Καὶ ὁ μὲν κ. Wiegand συνέγραψε τὰ κεφάλαια τὰ περιγράφοντα τὸν Λάτμον καὶ τὸν λατιμικὸν κόλπον ὑπὸ τοπογραφικὴν ἐποψιν, τὰ κατὰ τὰ εἰρήσια τῶν εὐρεθεισῶν μονῶν, τὰ κατὰ τὰ βυζαντινὰ φρούρια καὶ τοὺς πύργους, τὰ κατὰ τὰ ἀντρα τῶν ἐρημιτῶν, τὰ κατὰ τὴν ἱστορίαν καὶ τοπογραφίαν τῶν μονῶν· ὁ δὲ κ. von Marées τὴν ἐκθεσιν περὶ τῆς τοπογραφικῆς σχεδιάσεως τοῦ ὄρους· ὁ κ. Delehaye ἀνέλαβε τὴν εἰς τὸν τόμον συμπερίληψιν ἀπασῶν τῶν πρὸς τὸ Λάτρος σχετιζομένων ἀγιογραφικῶν κειμένων, μετ' ἐξαιρέτου προσοχῆς κριτικῶς ἐπεξεργασθέντων, καὶ ὁ κ. Wulff τὴν ἐξέτασιν τῶν ἀγιογραφικῶν τῶν ἀντρων τῶν ἐρημιτῶν. Οὕτως ἔχομεν ἐνώπιον ἡμῶν τελείαν ἀναπαράστασιν τῶν κατὰ τὸ ὄρος, τὴν ὀχύρωσιν αὐτοῦ καὶ τὸν μοναστικὸν βίον ὑπὸ πᾶσαν ἐποψιν, καθισταμένων ἔτι ζωντανωτέρων διὰ τοῦ συναπτομένου χάρτου, τοῦ πλήθους τῶν ἐξαιρέτων ἐν τῇ κειμένῃ εἰκόνων καὶ τῶν ἀξιολόγων ὀκτῶ ἐγχρώμων πινάκων.

Τὸ παρεχόμενον ὕλικόν εἶνε οὕτω πλούσιον, ὥστε δυσχερῆς θὰ ᾔητο

ἢ ἐν βραχεὶ λεπτομερῆς ἀνάλυσις αὐτοῦ. Μόνον, δὲ λέξεις, δι' ἧς θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκφρασθῇ ἢ περὶ τῶν πονηζάντων ἐν Λάτρῳ καὶ χάριν αὐτοῦ συνεργασθέντων ἐν τῇ προκειμένῳ τόμῳ κλισίαι εἶνε ἢ λέξεις εὐγνωμοσύνη. Ἐλάχισται δὲ παρατηρήσεις ἃς ἐπισυνάπτομεν ἐνταῦθα, οὐδαμῶς μειοῦσι τὸν θαυμασμὸν ἡμῶν ἐπὶ τῇ ἐπιτελεσθέντι ἔργῳ.

Καὶ δὴ πρῶτον ἐπανορθωτέα τυπογραφικὰ τινα παραράματα. Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῇ διὰ μικρῶν γραμμάτων μεταγραφομένῃ, ἐν σ. 33 ἀντὶ ἱερωμένου γραπτέον ἱερωμένον, ἐν σ. 137, 16 ἀντὶ Χίον γραπτέον Χίον, ἐν σ. 180, 8 ἀντὶ Κομινᾶ γραπτέον Κυμινᾶ. ἐν σ. 182, 4 κάτωθεν ἀντὶ Νικέτας γραπτέον Νικίτας, ἐν σ. 164, 32 ἀντὶ Φυλισταῖοι γραπτέον Φιλισταῖοι, ἐν σ. 178, 17 ἀντὶ ἀγιωτάτη γραπτέον ἀγιωτάτη. — Ὑποπτον εἶνε τὸ ἐν σ. 163, 22 ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἀγίου Νικηφόρου ἐξινώθησαν, ἐφθαρμένον δὲ μοι φαίνεται τὸ ἐν σ. 139, 6 τοῦ Λόγου ἐγκωμιαστικοῦ εἰς τὸν δσιον Παῦλον τὸν ἐν τῇ Λάτρῳ χωρίον τόδε· Ἄλλ' ἀναγκαῖον ἐν βραχεὶ καὶ τὰ τοῦ μοναχοῦ Ματθαίου εἰπεῖν, ὃ μέλον ἦν Παύλου ὡς ἐγχωροῦν εἶνεκα τῶν ἀναγκαίων. — Οὐκ ὀρθῶς ἔχει ἢ σημείωσις τοῦ κ. Wiegand ἐν σ. 186, καθ' ἣν «τὸ ἐπώνυμον μονῆς Κεχιονισμένη, hat natürlich mit Schnee nichts zu thun, sondern bedeutet κεχιονισμένη, gesäult. In Samos hörte ich im Volk die Aussprache χιονόκρανον statt κιονόκρανον». Ἡ Κεχιονισμένη, ἧς τὸ ὄνομα εὐρίσκομεν πολλαχοῦ τῶν Acta et Diplomata (Τόμ. 5' σ. 169, 188, 191, 200, 235) ὑπὸ τε τὸν αὐτὸν τύπον καὶ ὡς Χιονισμένην (αὐτότη σ. 154, 166, 168, 169, 171, 172, 173), οὐδεμίαν δύναται νὰ ἔχη σχέσιν πρὸς τοὺς κίονας, οὐδὲ εἶνε δυνατόν νὰποδεχθῶμεν ῥήμα κιονίζω, ἔχον τὴν σημασίαν τοῦ κοσμεῖν διὰ κίωνων· ἀπ' ἐναντίας δὲ οὐ μόνον γραμματικῶς ἔχει ὀρθῶς ὁ ἐκ τοῦ χιονίζω τύπος, ἀλλὰ καὶ δὲν εἶνε ἀκατανόητος ὁ ὅπωςδῆποτε ἐκ τινος θρύλου συσχετισμὸς τῆς Παναγίας πρὸς τὴν χιόνα. Μὴ δὲν ἔχομεν ἀνάλογόν τι ἐν τῇ S. Maria Maggiore τῆς Ῥώμης, ἧτις ἐκ τινος θρύλου ἐπωνυμεῖτο καὶ S. Maria ad nives; — Ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐκθέσει περὶ τῶν μονῶν τοῦ Λάτρους ἡμελήθη ὁ ταῦτισμὸς τοῦ ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἀγίου Νικηφόρου Ξηροῦ Χωραφίου (σ. 165, 25, 167, 1. 170, 33) πρὸς τὸ

Επρωχωράφιον τῶν Acta et Diplomata Τόμ. τ' σ. 256 κ. έ. Τὰ κατὰ τὴν μονὴν ταύτην θέλομεν ἐκθέσει δι' ἰδίας μονογραφίας ἐν τῷ προσεχεῖ τεύχει τοῦ Νέου Ἑλληνομνημόνος, ἐκδίδοντες καὶ δύο ἄλλα περὶ αὐτῆς ἔγγραφα καὶ πραγματευόμενοι τὰ κατ' αὐτὴν ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὴν μεσαιωνικὴν τοπογραφίαν τῆς Καρίας. — Ἐν τοῖς περὶ τοῦ μοναστικῶ βίου τοῦ ὄρους Λάτρους πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ἡ ἐν ταῖς μοναῖς αὐτοῦ ἰδία καλλιέργεια τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἢ ἐμφανισμένη διὰ τοῦ Λατρινῶ πολυελέου, περὶ οὗ ἴδε Νέου Ἑλληνομνημόνος Τόμ. Θ', 1912, σ. 196 κ. έ. Τόμ. Γ', 1913, σ. 348 κ. έ.

Ἄνδρ. Μιχ. Ἀνδρεάδου Οἰκονομικαὶ μελέται περὶ Ἑπτανήσου Περὶ τῆς οἰκονομικῆς διοικήσεως τῆς Ἑπτανήσου ἐπὶ Βενετοκρατίας. Ἐν Ἀθήναις, 1914. Βιβ. 8ον. Τόμος Α'. Μέρος γενικόν. σελ. 418. Τόμος Β'. Μέρος εἰδικόν. σελ. 350.

Θὰ ἤρκει νὰ διατρέξῃ τις τὴν ἐν σ. 381-399 τοῦ πρώτου τόμου καὶ τὴν ἐν σ. 320-331 τοῦ δευτέρου Βιβλιογραφίαν, ἣν παρέχει ὁ συγγραφεὺς, ὅπως πεισθῇ μεθ' ὁποίας γνώσεως τῶν πηγῶν καὶ ἀφ' ὁπόσου πλοῦτου βοηθημάτων προέβη εἰς τὴν σύνταξιν τῆς ἀνά χειρὸς συγγραφῆς. Ὁ κ. Ἀνδρεάδης ἦτο γνωστὸς ἐκ προτέρων μικρῶν αὐτοῦ ἔργων ὡς μετὰ πολλῆς δεξιότητος συνδυάζων τὴν ἐφηρμοσμένην οἰκονομολογίαν πρὸς ἀναδρομικὰς ἱστορικὰς μελέτας. Ὡς ἐκ τούτου ἦτο ἐνθουσιάζων εἶπερ τις καὶ ἄλλος νὰναλάβῃ τὴν συγγραφὴν ἔργου οἷον τὸ παρόν. Πράγματι αἱ προγενεστέραι περὶ τοῦ θέματος τούτου πληροφορίαι μᾶλλον ἢ ἐργασίαι τοῦ Ἑρμάννου Λούντζη, τοῦ Παναγιώτου Χιώτη, τοῦ A. von Reumont καὶ τοῦ κ. Οὐίλλιαμ Μίλλερ ἦσαν ἀνεπαρκεῖς, καὶ δὲν ἔχει ἄδικον ὁ συγγραφεὺς λέγων, ὅτι «ἐξαιρέσει τῶν σταφιδικῶν, ἅτινα εἶχον καλῶς μελετηθῆ ὑπὸ τῶν κ. κ. Πάρτε καὶ Δὲ Βιάζη, ἡ ὅλη δημοσία οἰκονομία τῆς Ἑπτανήσου ἐπὶ βενετοκρατίας ἦτο πράγματι terra incognita». Ἐπιλαμβανόμενος δὲ τῶν εὐρυτάτων αὐτοῦ περὶ αὐτῆς ἐρευνῶν ὁ κ. Ἀνδρεάδης εὐρέθη πρὸ μεγάλων δυσχερειῶν κατὰ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ ὁμολογίαν πρὸς συναγωγὴν τῆς ὕλης, ὅτε ἠθέλησε νὰ καθορίσῃ ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων διὰ τελείας γνώσεως τῶν οἰκείων νομοθετημάτων καὶ τῶν ἀναγκαίων στατιστι-

κῶν εἰδήσεων ὁποῖον ἀκριβῶς ἦτο τὸ βενετικὸν καθεστῶς. Καὶ πολλήν μὲν ἤδυσθη νὰ συγκομίσῃ ὕλην δι' ἐκτεταμένων μελετῶν ἐντόπων βιβλίων, πλεῖστα δὲ ἔσα κατώρθωσε νὰ διαλευκάνῃ διὰ τῆς συγκριτικῆς μελέτης, ἰδίως τῶν ἐν Πελοποννήσῳ καθεστώτων ἐπὶ Βενετῶν, ἐπὶ τῇ βίβλῳ τῶν ὑπ' ἐμοῦ ἐκδοσαμένων ἐκθέσεων τῶν γενικῶν προνοητῶν. Ἀυτόχρημα δ' ἀποκάλυψις ὑπήρξε δι' αὐτὸν ἡ μελέτη τῆς ὑπὸ τοῦ Μάρκου Θεοτόκη καταρτισθείσης συλλογῆς εἰκοσῶο φυλλαδίων περιεχόντων πλήρη συλλογὴν καστῶν τῶν ἐν Κερκύρᾳ ἐφαρμοσμένων ποτὲ φορολογικῶν διατάξεων τῆς βενετικῆς συγκλήτου καὶ ἡ δι' ὑποδείξεων ἐπιχωρίων λογίων τῆς Κεφαλληνίας, τῆς Ζακύνθου καὶ τῆς Λευκάδος ὑποβοήθησις πρὸς τὴν ἐξέτασιν τῶν κατὰ τὰς νήσους ταύτας ὑπὸ ἔποψιν οἰκονομικῆν καὶ δημοσιονομικῆν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον περισυναγωγὴν ἱκανῆς ὕλης καὶ τὴν διαγραφὴν τῶν γενικῶν γραμμῶν ἐθεώρησε καθήκον αὐτοῦ νὰ μεταβῇ εἰς αὐτὴν τὴν Βενετίαν, ὅπως ἐκ τοῦ σύγγραμματος ἀναδράμῃ εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ δημοσιονομικοῦ συστήματος τῆς γαλινοτάτης πολιτείας, τῆς ἐπιδράσεως αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἐν Ἑπτανήσῳ καθιερωθέντος καὶ τῶν σχέσεων τούτου πρὸς τὸ κρατήσαν ἐν ταῖς λοιπαῖς βενετικαῖς κτήσεις. Αἱ δὲ μελέται αὗται καὶ ἡ εὐτυχὴς ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ Δημοσίῳ ἀρχείῳ, τῇ τῶν Φράρων, καὶ ἐν τῷ τοῦ Ἀστικοῦ μουσείου (Museo Civico) ἀνακάλυψις ἐξαιρέτων ἀνεκδότων ἢ ἀνεξερευνητῶν πηγῶν, ἐν αἷς ἐξέχουσι πλὴν ἀξιολόγων στατιστικῶν τὸ ἔργον τοῦ ἀρχιλογιστοῦ Κρήτης Πέτρου Καστροφύλακα καὶ αἱ δημοσιονομικαὶ περὶ τῆς Ἀνατολῆς (Levante) στατιστικαὶ τοῦ Rossi, προσήγαγον ἔτι μᾶλλον τὸ ἔργον. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἀρχειοφυλακείου τῆς Κερκύρας καὶ τῶν τῶν λοιπῶν νήσων ὡς καὶ ἐκ τῶν ἐγγράφων τῆς ἐνταῦθα Ἱστορικῆς ἐταιρείας οὐκ ὀλίγην ἠρύσθη ὕλην.

Ἀπὸ τῶν πλουσίων τούτων ἐφοδίων ἀφορμηθεὶς ὁ κ. Ἀνδρεάδης καὶ ἐγκατασπέρας ἀφθόνους τὰς δημοσιονομικὰς καὶ ἱστορικὰς αὐτοῦ γνώσεις, οὐχ ἦρταν δὲ καὶ τὴν μετ' ἀγάπης ἐκ τοῦ πλησίον παρακολούθησιν τῶν ἑπτανησιακῶν πραγμάτων κατήρτισε βιβλίον, ὅπερ δὲν εἶνε ἀπλῶς συγγραφὴ «Περὶ τῆς οἰκονομικῆς διοικήσεως τῆς Ἑπτανήσου», καθ' ἣ ἐπιγράφεται, ἀλλὰ καὶ τι πολὺ πλεόν τούτου, καθολικὴ εἰκὼν τῆς ὅλης κοινωνικῆς καταστάσεως τῶν Ἑλληνικῶν νήσων ἐπὶ Βενετῶν μετ' ἀναδρομῆς μὲν ἐνίοτε εἰς παλαιότερας

ἐποχάς, συγχετισμοῦ δὲ πολλάκις πρὸς τὰς ἐν τῇ κατόπιν χρόνῳ καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν τύχας αὐτῶν.

Καὶ ἀπλή ἀναγραφὴ τῆς ὕλης τοῦ βιβλίου μετὰ τινῶν ὀλίγων συμπερασμάτων τοῦ συγγραφέως ἀρκεῖ νὰ δώσῃ πενιχρὰν ἰδέαν τοῦ πλήθους τῶν ἐξεταζομένων θεμάτων. Καὶ δὴ ἐν μὲν τῇ Γενικῇ μέρει μετ' εἰσαγωγικὰς παρατηρήσεις ἔπονται ἐν μὲν τῇ πρώτῃ τμήματι κεφάλαια περὶ νομιμάτων, μέτρων καὶ σταθμῶν, ἐν δὲ τῇ δευτέρῃ α' Βενετικὴ Δημοσίαι οἰκονομία, β' Ἡ ἀρχὴ τῆς κυριάρχου (Dominante), γ' Ἡ ἐνοικίασις τῶν φόρων, ἐν δὲ τῇ τρίτῃ α' Ἑλλειψίς γενικῶν ἀρχῶν ἐν τῇ φορολογίᾳ καὶ λόγος ταύτης, β' Ἡ κατὰ τὰ κεφάλαια τῶν ἐτῶν 1769-1773 φορολογία, γ' Ποικίλαι εἰσπράξεις καὶ παρειαπράξεις, καὶ εἶτα ἀκολουθεῖ τὸ Συμπέρασμα Γενικοῦ μέρους, περιλαμβάνον Κρίσεις περὶ τοῦ φορολογικοῦ συστήματος ἐν γένει, Ποία ἦσαν τὰ πραγματικὰ ἐξ Ἑπτανήσου ἔσοδα τῶν Βενετῶν (εἶχον πλεόνασμα τοὐλάχιστον 180.000 δουκάτων), Ποία αἱ χάριν τῆς Ἑπτανήσου δαπάναι (σύνολον δαπανῶν 469.400 τσεκίνια), Τελεία παραμέλησις τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, Οὐδεμία φροντίς περὶ φωτισμοῦ, ὑδρεύσεως ἢ συγκοινωνίας, Παρὰ τὰς μείζονας χάριν τοῦ καθολικοῦ κλήρου δαπάναι αἱ πλείσται τῶν λατινικῶν οἰκογενειῶν ἠσπάσθησαν τὴν ὀρθοδοξίαν. Τὸ δὲ εἰδικὸν μέρος περιλαμβάνει Τὸ Ταμεῖον Κερκύρας μετὰ τῶν κεφαλαίων α') περὶ ἐγγείου φορολογίας (εἰσαγωγικαὶ παρατηρήσεις περὶ τῆς καταστάσεως τῆς γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας ἐν Κερκύρᾳ κατὰ τὸν 18^{ον} αἰῶνα, φορολογία τοῦ ἐλαίου, φορολογία τοῦ οἴνου, φόρος τῶν δημοτριακῶν καὶ τῶν ζώων), β' περὶ τελωνειακῶν δασμῶν καὶ τελῶν διαμετακομίσεως, οὗ ἐν τέλει Στατιστικαὶ τοῦ κερκυραϊκοῦ ἐμπορίου, γ' περὶ φορίσκων καὶ μονοπωλίων μετὰ παραρτήματος περὶ τοῦ τιμαρίου τῶν Ἀθιγγάνων καὶ συμπεράσματος περὶ τῆς προνομιούχου θέσεως τῆς Κερκύρας (ἣτις ἔπαυσε τῇ 1718), δ' περὶ τῶν ἐξαρτημάτων τοῦ Ταμεῖου Κερκύρας (ἀξιόλογοι πληροφορίες περὶ Πάργας, τῶν πρὸς βορρᾶν τῆς Πάργας ἡπειρωτικῶν κτήσεων καὶ τῶν Παξῶν καὶ Ἀντιπάξων) μετ' ἐπιμέτρου, ἐν ᾧ δημοσιεύονται αἱ ἀνέκδοτοι δημοσιονομικαὶ Στατιστικαὶ τοῦ Καστροφύλακα καὶ ἀνέκδοτοι Στατιστικαὶ τοῦ ἐλαίου. Ἐν δὲ τοῖς Τμήμασι Β'-Ε' ἐξετάζονται τὰ Ταμεῖα τῶν λοιπῶν νήσων καὶ τῶν ἐξαρτημάτων τῆς Λευκά-

δος, Πρεδέζης, Βονίτης καὶ τῶν περὶ τὴν Λευκάδα νησιῶριων. Ἐν τῷ Τμήματι ε' γίνεται λόγος περὶ τῆς φορολογίας τῆς σταφίδος, τοῦ ἄλατος καὶ τοῦ καπνοῦ καὶ συμπληροῦται ὁ δεύτερος τόμος δι' ἐπιμέτρου περὶ κτηνοτροφίας καὶ γεωργίας ἐν Ἑπτανήσῳ.

Μακρὸς θὰ ἦτο ὁ λόγος, ἂν καταγράφομεν ἐνταῦθα τὸ πλῆθος ἀμέσως ἢ ἐμμέσως πρὸς τὸ θέμα συνδεομένων ἱστορικῶν πληροφοριῶν, ἃς ἐγκαταμιγνύει ὁ συγγραφεὺς, μάλιστα ἐν ταῖς πλουσίαις σημειώσεσι, παρέχων ἄξιον λόγου βιβλιογραφικὸν ὕλικὸν καὶ πολλὰ διδάσκων τοὺς ἀγαπῶντας τὴν Ἑπτανήσον καὶ θέλοντας νὰ φωτισθῶσι περὶ τῶν κατ' αὐτὴν ὡς καὶ πολλὰ παρενείρων συγκριτικῶς κυρίως μὲν ἐκ τῆς Πελοποννήσου, ἀλλὰ καὶ ἐκ ἄλλων βενετοκρατουμένων ἐλληνικῶν χωρῶν. Ἄξιαι λόγου τοιαῦται ἱστορικαὶ εἰδήσεις μέχρι σχεδὸν παρεκβάσεως ἐκτεινόμεναι εἶνε ἐπὶ παραδείγματι αἱ περὶ τῶν ἐν Κερκύρᾳ Ἑβραίων (Τόμ. Β' σ. 24 κ. ἐ.) καὶ ἡ περὶ τοῦ τιμαρῆου τῶν Ἀθιγγάνων (ἢ μᾶλλον Ἀτσιγγάνων) ἐν Τόμῳ Β' σ. 76 κ. ἐ. Ἄξιόλογα δ' εἶνε ὅσα παρατιρεῖ ἐν Τόμῳ Β' σ. 73 περὶ τῆς ἐν Κερκύρᾳ παρεκβάσεως τῶν τοπωνυμικῶν μελετῶν.

Μετὰ τὴν συγγραφὴν ἔργου τοσοῦτον ἐπιτυχοῦς καὶ ἐξαιρέτως διδακτικοῦ εὐχόμεθα, ὅπως ὁ κ. Ἀνδρεάδης ἐπεκτείνῃ τὰς μελέτας αὐτοῦ καὶ εἰς τὰς λοιπὰς βενετοκρατηθείσας χώρας τῆς Ἑλλάδος. Ἰδίως δ' ἀναμένομεν ὁμοίαν συγγραφὴν περὶ Πελοποννήσου. Διὰ τῶν διαφόριον πρὸς αὐτὴν παραλληλισμῶν καὶ τῶν περὶ αὐτῆς παρεκβάσεων, ἰδίως ἐν τῷ κεφαλαίῳ περὶ φορολογίας τοῦ ἄλατος, εἰδείξεν, ὅτι ὁ ζήλος, μεθ' οὗ ἐπελήφθη τῆς περὶ Ἑπτανήσου συγγραφῆς, δὲν εἶχεν ἀφορμὴν ἀπλῶς τὴν πρὸς τὴν πάτριον Κέρκυραν στοργήν, ἀλλὰ προήρχετο ἐκ καθολικωτέρου ἐνδιαφέροντος ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν πατρίων. Εἶνε λοιπὸν δίκαιον παρὰ τοιοῦτου ἐρευνητοῦ νὰ προσδοκῆσωμεν καὶ τὴν δημοσιονομικὴν διαφώτισιν τῶν κατὰ τὴν μεγάλην χερσόνησον τῆς νοτίου Ἑλλάδος. Τὸ ὕλικόν εἶνε ἀφθονον ἐν τοῖς πολυδαίδαλοις ἀρχαίοις τῶν Φράρων. Τὸ καθ' ἡμᾶς εἶμεθα πρόθυμοι νὰ θέσωμεν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ κ. Ἀνδρεάδου ὅ τι πλῆν τῶν ἤδη ἐκλεδομένων ὑφ' ἡμῶν ἐκθέσεων τῶν γενικῶν προνοητῶν ἔχομεν ἐκείθεν ἀνέχδοτον παρ' ἡμῖν.

Ἐν τέλει ἃς ἐπιτρέψῃ εἰς ἡμᾶς ὁ φίλος συγγραφεὺς μίαν παρακλήσιν. Ὅταν μᾶς χρίσῃ καὶ πάλιν ἄλλο τόσον πλούσιον εἰς ὕλην

ἔργον, καὶ εὐχόμεθα νὰ γείνη τοῦτο ταχέως, ἅς μὴ ἀμελήσῃ νὰ πλουτίσῃ αὐτὸ καὶ διὰ πύνακτος ὀνομάτων καὶ πραγμάτων ἐν τέλει. Ἡ εὐγνωμοσύνη ἡμῶν ἦν εἶνε διπλή.

Σπ. Νικ. Λαγοπάτη, ἀρχαιότερος τῆς θεολογίας, Γερμανὸς ὁ Β', πατριαρχῆς Κωνσταντινουπόλεως—Νικαίας (1232-1240). Βίος, συγγράμματα καὶ διδασκαλία αὐτοῦ. Ἀνέκδοτοι ἐπιτομὴ καὶ ἐπιστολαὶ τὸ πρῶτον ἐκδοθήμενα. Ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς Ἱεραριῆδος Ἀρσένου ἐν Τραπεζοῦν. 1914. Εἰς μέγα 8ον σελ. 12', 363.

Ἀξιόλογον εἶνε τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ νεκροῦ θεολόγου, ὅστις τὰς ἐν Ἀθήναις σπουδὰς συνεπλήρωσεν ἐν Μονάχῳ, μετασχὼν καὶ τοῦ φροντιστηρίου τοῦ καθηγητοῦ κ. Heisenberg, εἰς ὃν ὀφείλει καὶ τὴν παρόρμησιν πρὸς τὴν προκειμένην μελέτην. Ὅρθαι δὲ εἶνε καὶ αἱ παρατηρήσεις αὐτοῦ ἐν τῷ Προλόγῳ, παραπονουμένου, ὅτι αἱ ἐκδόσεις καιμένων καὶ αἱ ἱστορικαὶ ἔρευναι περὶ τῆς ἐκκλησίας περιορίζονται μέχρι τοῦδε κατὰ προτίμησιν εἰς τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ μέχρι τοῦ πέρατος τῶν εἰκονομαχικῶν ἐρίδων, παραμελοῦνται δὲ συνήθως οἱ μεταγενέστεροι χρόνοι, καίτοι καὶ κατ' αὐτοὺς ἢ καθ' ἡμᾶς ἐκκλησία ἀνέδειξεν ἄνδρας περιφανεῖς, ὃν ὡς τὸ πλεῖστον ἀμελέτητος μένει ὁ βίος καὶ ἀνέκδοτοι αἱ συγγραφαί. Ὅρθως λοιπὸν ἔστρεψε τὴν προσοχὴν ὁ κ. Λαγοπάτης εἰς τὸν βίον καὶ τὰ ἔργα τοῦ Γερμανοῦ Β', ὅστις ἐκόσμησε τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἐν ἡμέραις καθ' ἃς καὶ αὐτὸς ὡς καὶ ἡ βυζαντινὴ βασιλεία ἔνεκα τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων καταλήψεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως διήγον βίον ἐξορίας ἐν Νικαίᾳ. Εἶνε δὲ τὰ ἔτη τῆς πατριαρχείας τοῦ Γερμανοῦ ἄξια πολλῆς σπουδῆς οὐ μόνον ἔνεκα τῆς ἀνωμαλίας, ἣν ἐπένεγκεν ἢ εἰς τὰς λατινοκρατούμενας ἑλληνικὰς χώρας ἐπέκτασις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ ἔνεκα τῶν πολυπλόκων σχέσεων πρὸς τε τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης καὶ τὰς τῆς Ἀρμενίας καὶ τῆς Βουλγαρίας.

Τὰ θέματα, ὃν τὴν διαφώτισιν ἀνέλαβεν ὁ συγγραφεὺς, παραδικῶς μόνον καὶ σποραδικῶς εἶχον ἐξετασθῆ, μέχρι τοῦδε, καὶ μόνον ὁ Ἀντώνιος Μηλιαράκης ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας εἶχεν ἐπιχειρήσει νὰ ἐξετάσῃ εἰδικώτερον τὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐρίδος μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου καὶ τοῦ ἐν Νικαίᾳ πατριαρχείου τῆς ἡδῆ, ἐπὶ τοῦ πρώτου δεσποτοῦ Μιχαῆλ Α'

Ἀγγέλου ἐκραγείσης. Καὶ εἶχε μὲν κύξηθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τὸ πρὸ ποδῶν ὑλίκον διὰ διαφόρων ἐκδόσεων κειμένων καὶ ἐρευνηθῶν, ἀλλ' ἰδίως ἀπηγεῖτο ἡ μελέτη τῶν ἀνεκδότων ἔργων αὐτοῦ τοῦ Γερμανοῦ. Τοῦτο δὲ πράξας ὁ κ. Λαγκαπάτης μεγάλην παρέσχεν ὑπηρεσίαν καὶ ἠδυνήθη, πολλοῦ καὶ διαιρητικῆς τοῦτο μὲν τὰ κατὰ τὸν βίον, τὴν δρᾶσιν καὶ τὰς συγγραφὰς αὐτοῦ τοῦ πατριάρχου, τοῦτο δὲ τὰ πρὸς αὐτὸν καὶ τοὺς χρόνους αὐτοῦ συνδεόμενα οὐ μόνον ἐκκλησιαστικά, ἀλλὰ καὶ πολιτικά γεγονότα. Καὶ ταῦτα, διότι, ὡς ὀρθῶς ἐκθέτει ἐν τῇ Προλόγῳ, χάριν παρακολουθήσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἐποχῆς τινος ἀπαραίτητος εἶνε ἡ γνῶσις καὶ τῆς συγχρόνου πολιτικῆς ἱστορίας. Ἐπράξε δὲ τοῦτο μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ ἐπιτηχίας πλὴν ἢ ὅτι ἐνόησε αἱ ἱστορικαὶ παρεκβάσεις, μακρότεροι τοῦ θέοντος ἀποβαίνουσαι, παρεκτρέπουσιν ἀπὸ τῆς συνεχείας τῆς ἀναγνώσεως καὶ ἡ ἀπαρίττατο ἀνάγκη πρακτικωτέρου καταμερισμοῦ τῆς ὑλῆς μεταξὺ τοῦ κειμένου καὶ τῶν σημειώσεων. Οὕτω λίαν καταλλήλως παρέπεμψεν ἐν σ. 51-53 εἰς μακρὰν σημείωσιν τὴν ἀξιολογον ἐκθεσιν περὶ τῶν ἀρχιεπισκοπῶν Ἀχρίδος καὶ Ἰουστινιανουπόλεως καὶ τῆς συγχύσεως αὐτῶν (ὅπου ἀντὶ Εἰριδισί γραπτέον Edrisi).

Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ μέρει τῆς συγγραφῆς, ἐν ᾗ ἐξετάζονται τὰ κατὰ τὸν βίον τοῦ Γερμανοῦ, ἐξευρίσκαται τὸ πρῶτον γυν διὰ διαφόρων ὑπολογισμῶν, ὅτι οὗτος ἐγεννήθη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1173-9 καὶ ὅτι ἡ χειροτονία αὐτοῦ ἔγεινε περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰουνίου 1222, καὶ ἄλλα δὲ διαλευκαίνονται οὐκ ὀλίγα. Ἐν δὲ τῇ δευτέρῃ πραγματεύεται ὁ συγγραφεὺς τὰ κατὰ τὴν διοικητικὴν δρᾶσιν τοῦ Γερμανοῦ, ἐν οἷς ἀξιολογώτατα εἶνε τὰ περὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἔριδος μεταξὺ τοῦ οἰκουμενικοῦ πάτριαρχείου καὶ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου, τὰ περὶ τῆς ἀνακηρύξεως τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς βουλγαρικῆς ἐκκλησίας, τὰ περὶ τῶν διαπραγματεύσεων μετὰ τοῦ καθολικοῦ τῶν Ἀρμενίων καὶ τὰ περὶ διαφόρων πράξεων καὶ συνοδικῶν ἀποφάσεων. Τὸ δὲ τρίτον κεφάλαιον τοῦ αὐτοῦ πρώτου μέρους πραγματεύεται λεπτομερῶς τὰ κατὰ τὰς σχέσεις τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν ἐπὶ τοῦ Γερμανοῦ. Ἐν δὲ τῇ δευτέρῃ ἀξιολογῇ μέρει διὰ μακρῶν ἐξετάζεται ὁ Γερμανὸς ὡς συγγραφεὺς, καταγράφονται οἱ κυριώτεροι κώδικες, ἐν οἷς περιεσώθησαν ἔργα αὐτοῦ, διαστέλλονται

τὰ γνήσια τῶν ψευδεπιγράφων, ἀναλύονται αἱ μέχρι τοῦδε ἐκδοθεῖσαι ὀμιλίαι αὐτοῦ καὶ χαρακτηρίζεται τὸ ὅλον ἔργον τοῦ ἀνδρὸς ὡς ἐκκλησιαστικοῦ ῥήτορος. Ἐν τῷ μέρει τούτῳ ἀποδεικνύεται (σ. 169 κ. ἐ.) σὺν τοῖς ἄλλοις, ὅτι ἡ μεταξὺ τῶν ἔργων τοῦ Μιχαήλ Ἀχομινάτου ἐν τῷ Βαροκκιῷ κώδικι 131 τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ὁξωνίου συμπεριλαμβανομένη ὀμιλία «Περὶ τοῦ τίς ὁ σκοπὸς τοῦ σύνθετον πλασθῆναι τὸν ἀνθρώπον» ἡ ὑπ' ἐμοῦ ὡς ἔργον τοῦ ἱεράρχου τῶν Ἀθηνῶν ἐκδοθεῖσα συγγραφή ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ. Τὸ τρίτον μέρος τοῦ βιβλίου (σ. 216-360) περιλαμβάνει δεκαπέντε λόγους καὶ ὀμιλίαις καὶ τρεῖς ἐπιστολάς τοῦ Γερμανοῦ, ἔργα ἀνέκδοτα πλὴν τῆς, ὡς εἴρηται, εἰς τὸν Ἀχομινάτον μέχρι τοῦδε προσγεγραφομένης ὀμιλίας, ἐπανεκδομένης ἐνταῦθα κατὰ δύο κώδικας, τὸν καὶ πρότερον γνωστὸν Βαροκκικὸν καὶ τὸν Κοϊσλιγιανὸν 278 τῆς Παρισιακῆς βιβλιοθήκης, ἐξ οὗ ἐκδίδονται σχεδὸν ἅπασαι αἱ ὀμιλίαι. Μία δ' ἐξεδόθη κατὰ τὸν Μονάχειον 207, καὶ χάριν τῆς ὑπ' ἀρ. 12 ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν πλὴν τοῦ Κοϊσλιγιανοῦ καὶ ὁ Μονάχειος 393. Περὶ δὲ τῆς 10 δὲν σημειοῦται κατὰ τίνα κώδικα ἐκδίδεται.

Ἡ ἀνάγνωσις τῶν ὀμιλιῶν τούτων τοῦ Γερμανοῦ πείθει περὶ τοῦ ὀρθοῦ ὑπὸ τοῦ ἐκδότου χαρακτηρισμοῦ, καθ' ὃν «Αἱ ὀμιλίαι αὐτοῦ δὲν δεικνύουσι τὴν ὑπέροχον ἐκείνην μόρφωσιν, ἣν θαυμάζομεν παρὰ τοῖς ἔργοις ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, εἶναι ὅμως μεγάλης ἀξίας πηγαί, ἐν αἷς κατοπτρίζεται ὁ πλήρης στοργῆς πρὸς τὸ ποίμνιον αὐτοῦ ἱεράρχης, πηγαί, ἐν αἷς βλέπομεν τοὺς πόθους καὶ τὰς σκέψεις μιᾶς γνήσιας θρησκευτικῆς—μυστικίζούσης προσωπικότητος». Δεικνύει δὲ τὸ χωρίον τοῦτο καὶ τὸ ὕφος τοῦ συγγραφέως, ὅπερ εὐελπιστοῦμεν ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ θὰ τύχη καλλιτέρας ἐπεξεργασίας μετ' ἀποφυγῆς ἐνίων ξενισμῶν.

Ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν ὀμιλιῶν ὁ κ. Λαγοπάτης ἐπιμελῶς ἀνέγραψε τὰ χωρία τῆς Γραφῆς, εἰς ἃ ἀναφέρεται ὁ Γερμανός. Ἐσφαλμένα δὲ γράφαι τῶν κωδίκων σπανιώτατα σημειοῦνται. Διὼρθωσεν ἄρα γε τυχὸν ὁ ἐκδότης ἀμαρτάδας τῶν κωδίκων σιωπηρῶς ἢ τὸ κείμενον ἦτο οὕτως ἄπταιστον ἐν αὐτοῖς, ὥστε νὰ μὴ παρίσταται ἀνάγκη μεταβολῆς αὐτοῦ; Τὸ ζήτημα θὰ ἐλύετο δι' ἐπισταμένης ἐξετάσεως τοῦ παρεχομένου εἰς ἡμᾶς κειμένου, ἦτις δὲν εἶνε τοῦ παρόντος.

Ἄλλ' ἐν τούτοις παρατηρῶ, ὅτι ἡ ἐπανέκδοσις τῆς πρότερον εἰς τὸν Ἀχομινᾶτον ἀποδιδομένης ὀμιλίας δὲν ἔγινε μετὰ τῆς προσηκούσης ἀκριθείας. Καὶ προετιμήθησαν μὲν ἐξαιρέτων γραφῶν τοῦ Βαροκκικοῦ κώδικος χείρονες γραφαὶ τοῦ Κοϊσλινιανοῦ, παρελείφθησαν δὲ λέξεις, τὸ δὲ κριτικὸν apparatus οὐδαμῶς εἶνε πλήρες, οὐδ' ἐξηγεῖται ἂν ἐμαὶ διορθώσεις λέξεων κακῶς ἔχουσῶν ἐν τῷ Βαροκκικῷ ἔγειναν δεκταὶ ἀπλῶς ὡς τοιαῦται ἢ διότι πράγματι συμπίπτουσι πρὸς καλλιτέρας γραφὰς τοῦ Κοϊσλινιανοῦ. Ἐν ᾧ δ' ἀφ' ἑτέρου ἐν σ. 129 λέγεται, ὅτι ἐν φ. 15_a - 229^a τοῦ κώδικος τούτου «ὕπαρχουσιν εἰς πολλὰ μέρη ὄντως πολυτιμότεραι διορθώσεις ὑπὸ ἑτέρας χειρὸς, πολλὴ μεταγενεστέρας, ὡς τοῦτο καταφαίνεται ἐκ τοῦ σχήματος πολλῶν γραμμάτων», δὲν διεστάλησαν, ὡς ἔδει, ἐν ταῖς ὑποσελιδοῖς σημειώσειςιν αἱ ἀρχαῖαι καὶ αἱ νεώτεραι γραφαί. Παρατηρητέον δὲ καὶ ὅτι παρὰ τὴν συνήθειαν ὁ ἐκδότης προτάσσει τῶν ὑποσημειουμένων ποῦ καὶ ποῦ διαφόρων γραφῶν τὸ γράμμα τὸ δηλωτικὸν τοῦ κώδικος ἀντὶ τῆς ἐπιτάσεως αὐτό.

Τῶν παρεισφρησάντων εἰς τὸ βιβλίον πολλῶν παροραμάτων τὰ κυριώτερα ἐπανορθοῦνται ἐν τέλει.

Ἐπανορθωτέα εἶνε σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὰδε· Ἐν σ. 105 ἀντὶ Φαμαγύστῃ γραπτέον Ἀμμοχώστῳ, ἐν σ. 137 ἀντὶ ἀρχικοῦ χειρογράφου γράφε ἀρχετύπου, ἐν σ. 155 ἀντὶ τῶν κακοζήλων ἐν Λυῶν (αἰῶν 12) γράφε ἐν Λουγδούνῳ (αἰῶνος δωδεκάτου).

Ἰωάννου Χ. Κατζηνώδωνου δ. φ., Διευθυντοῦ τοῦ Ἡμιγυμνασίου Πάρου, Ἱστορία καὶ ἔργα Νεοφύτου πρεσβυτέρου μοναχοῦ καὶ ἐγκλειστοῦ. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ τυπογραφείου. 1914. Εἰς μέγα 8ον, σελ. 5', 342.

Ὀλίγα ἦσαν μέχρι τινὸς γνωστὰ περὶ τοῦ κατὰ τέλος τοῦ δωδεκάτου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος ἀκμάσαντος Κυπρίου μοναχοῦ Νεοφύτου τοῦ ἐπονομαζομένου Ἐγκλειστοῦ καὶ τῆς ἐν ἡ ἐμόναζε μονῆς Ἐγκλειστρας. Ἦτο δ' ἄλλως γνωστός μέχρι τοῦδε ὡς συγγραφεὺς Τυπικῆς διατάξεως, ἐκδομένης τῷ 1779 ἐν Βενετίᾳ ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Κυπριανοῦ καὶ πάλιν ἔπειτα τῷ 1882 ὑπὸ τοῦ Ἐδουάρδου Warren ἐν τῷ περιοδικῷ *Archaeologia*, πρὸς δὲ καὶ ἐπιστολῆς οὐκ ἀναξίας λόγου ὑπὸ ἐποφιν ἱστορι-

κὴν περὶ τῶν κατὰ τὴν χώραν Κύπρον σκαιῶν, ἐκδοθείσης ὑπὸ τοῦ Cotelerius (1681), τοῦ Reinhard (1768), τοῦ Σάθα (1873) καὶ Ἐμμανουὴλ Miller (1875). Ἐρμηνεία τῆς Ἐξαχμέρου, ἐκδοθείσης ὑπὸ τοῦ Κυπριανοῦ, βιβλίου τῆς Θεοσημίας, ἐκδομένου ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ (1778), ὡς καὶ Ἀκολουθιῶν, ἐκδομένων ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ (1778), καὶ ἐξ ὀκτώ πανηγυρικῶν λόγων, οὓς ἐξέδωκε τῷ 1907 ἐν Βρυξέλλαις ὁ Βολλανδιστὴς Ἱππόλυτος Delehaye ἐν τῷ ΚΣ' Τόμῳ τῶν Analecta Bollandiana.

Ὁ δὲ συγγραφεὺς τοῦ προκειμένου βιβλίου περιέγραψε μὲν λεπτομερῶς τὰ τῆς μονῆς Ἐγκλειστρας, διεφώτισε δὲ κλειότερον ἢ μέχρι τοῦδε τὰ κατὰ τὸν βίον τοῦ Νεοφύτου τοῦτο μὲν ἐκ τῶν σωζομένων περὶ αὐτοῦ παραδόσεων, τοῦτο δ' ἐκ τῆς μελέτης τῶν μέχρι τοῦδ' ἐκδομένων αὐτοῦ ἔργων. Ἐν δὲ τῇ ἐξετάσει τῶν συγγραφῶν αὐτοῦ μεγάλως ὠφελήθη κατὰ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ ὁμολογίαν ὑπὸ τῶν πραγματειῶν τοῦ γῶν Λατίνου ἐπισκόπου Ἀθηνῶν σεβασμωτάτου κ. Λουδοβίκου Petit καὶ τοῦ αἰδεσιμωτάτου κ. Ἱππολύτου Delehaye. Ἀνεῦρε δὲ καὶ αὐτὸς φύλλα τινὰ χειρόγραφα ἐν τῇ μονῇ, ἅτινα καὶ περιγράφει. Τὸ δὲ μέγιστον μέρος τοῦ βιβλίου ἀποτελεῖ ἢ ἐπανέκδοσις τῶν ἤδη ἐκδομένων ἔργων τοῦ Νεοφύτου, ὧν ἢ Τυπικὴ διάταξις ἐκδίδεται κατὰ τὴν ἑκδοσιν τοῦ Κυπριανοῦ, προστιθεμένων ἐν ὑποσημειώσει τῶν κατὰ Warren διαφορῶν. Προστίθεται δὲ σιγγιλιώδες γράμμα τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου Α', ἐκδομένου τῷ 1631, δι' οὗ ἢ μονῇ Ἐγκλειστρας ἀναδεικνύεται σταυροπηγιακὴ, καὶ κατάλογος ἐπηρωρθωμένος καὶ συμπεπληρωμένος τῶν μητροπολιτῶν Πάφου.

Κατὰ ταῦτα οὐκ ὀλίγα ὑπάρχουσι τὰ νέα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ περὶ τε Νεοφύτου καὶ τῆς μονῆς Ἐγκλειστρας, ἧς καὶ εἰκόνες διάφοροι παρατίθενται ἐκ φωτογραφιῶν· χρήσιμος δὲ εἶνε καὶ ἢ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγωγὴ τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν ἔργων τοῦ Νεοφύτου, ἅτινα μέχρι τοῦδε ἢ ἐν ἀπηρχαιωμέναις καὶ σπανίαις ἐκδόσεσιν εὗρισκοντο ἢ σποραδικῶς ἦσαν ἐκδομένα. Ἄλλ' αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς ὁμολογεῖ, ὅτι τὸ ἀνὰ χεῖρας βιβλίον οὐδὲν ἄλλο ἀποτελεῖ ἢ εἰσαγωγὴν εἰς ἕλον ἔργον περὶ τοῦ Νεοφύτου, «διότι ὡς λέγει, σκοπὸν ἐτάξαμεν τὴν πάσῃ θυσίᾳ ἑκδοσιν τῶν σωζομένων μέχρι σήμερον ἀνεκδότων χειρογράφων, τῶν ὁποίων τινὰ, ὡς ἢ Ἐρμηνεία ἐπὶ

τοῦ Ἰσμοτος τῶν Ἰσμάτων, εἶναι ἔργον κριτικῆς δυνάμεως, ὃ δὲ πρόλογος ταύτης βαθύτατος εἰς εἰκόνας.

Καὶ εὐχόμεθα μὲν ἕπως εὐτυχίῃσιν νὰ προθῆ πράγματι εἰς τὴν μελετωμένην ἐκδοσιν ὁ κ. Κατσημιάννου, ἀλλὰ συνιστῶμεν αὐτῷ κατάλληλον παλαιογραφικὴν καὶ κριτικὴν παρασκευὴν, ἣτις ἐλπίζομεν, ὅτι δὲν θέλει λείπει, ἂν καταβάλῃ πλὴν τοῦ ἐμπνέοντος αὐτὸν ζήλου καὶ τὴν προσήκουσαν προσοχὴν. Ἐν τοιαύτῃ ἐκδόσει πρέπει νὰ πορῶν ἀνεπιστάσιας καὶ ἀνακριθείας, οἱ δὲν λείπουσιν ἐν τῷ ὑπ' ὄψιν ἡμῶν βιβλίῳ, ὧν σημειοῦμέν τινας χάριν μὴ ἐπαναλήψεως αὐτῶν. Οὕτως, ἐν σ. 9 γράφει ἐκτίσθησαν εἰς ὄμας, ἐν 29 τὰ γράμματα ἀποκαλοῦνται ψηφία καὶ τὰ τετράδια τῶν κωδικῶν ὀεσμίδες, φύλλα τινὰ ἀποκαλοῦνται ἐν σ. 30 ξεθοργιασμένα, καὶ ἄλλως δ' ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν χειρογράφων δὲν φαίνεται παρακολουθῶν τοὺς ἴδιον γνωστοὺς καὶ παραδεδομένους παρ' ἡμῖν παλαιογραφικοὺς ἔρους. Οὐδεὶς δὲ βεβαίως θάποδεχθῆ τὴν ἐν σ. 40 τερμινολογίαν. Ἐν σ. 41 ἀναφέρων κώδικα Μουτίνης καλὸν θὰ ἦτο νὰ προσέθετεν ἐν παρενθέσει πλὴν τοῦ ἀρχαίου τύπου τοῦ ὀνόματος τῆς σημερινῆς Modena καὶ τὸ νέον ὄνομα. Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ ἐν σ. 50 μνημονευομένου βιβλίου τοῦ *Miller Recueil des histoires grecs des Croisades* τὸ *histoires* πρέπει νὰ διορθωθῆ εἰς *historiens*. Ἡ μονὴ τῆς Ἀνδρου, ἣς τὸν ὑπ' ἑμοῦ δημοσιευθέντα κατάλογον ἀναφέρει ἐν σ. 51, δὲν λέγεται Ἀγία Μονή, ἀλλὰ Μονὴ τῆς Ἀγίας. Ἐν τοῖς ἐκ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Delohaye ἀνατυπωμένοις ὀκτὼ πανηγυρικοῖς τοῦ Νεοφύτου οὐδεὶς λόγος ὑπῆρχε νὰ συναντυπωθῶσιν ἀμετάβλητοι λατινιστὶ αἱ κριτικαὶ σημειώσεις τοῦ πρώτου ἐκδότου *alia manu in marg. cod., suppl. om. cod., ψη in ras.* καὶ ἄλλαι πολλαὶ τοιαῦται ἀντὶ νὰποδοθῶσιν ἑλληνιστὶ. Καὶ τὸ δεινότατον, ἐν σ. 41 ἀναγινώσκομεν τοῦ *Theodoret* καὶ τοῦ *Theodoret du P. Sirmond*, ἅτινα παρελήφθησαν πιθανῶς οὕτως ἐκ τῆς διατριβῆς τοῦ κ. Petit, ἣν δὲν ἔχομεν ὑπ' ὄψιν, καὶ ἔπου δὲν διεγνώσθη, ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ περιφανοῦς ἐκκλησιαστικοῦ πατρὸς τοῦ πέμπτου αἰῶνος Θεοδώρητου καὶ τοῦ κατὰ τὸν δέκατον ἑβδομον αἰῶνα ἐκδότου αὐτοῦ Sirmond.